

MIHAIL SEBASTIAN

ORAȘUL CU SALCÂMI

Prefață, fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

CUPRINS

<i>Orașul cu emoții</i> (prefață de Lucian Pricop).....	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	16
<i>Referințe critice</i>	24
<i>Orașul cu salcâmi</i>	31
Partea întâi	33
Partea a II-a	59
Partea a III-a.....	109
Partea a IV-a.....	162

PARTEA ÎNȚĂI

CAPITOLUL I

ORAȘUL CU SALCĂMI

Intitulat după

Când, într-una din ultimele zile ale aceluia februarie cu noare, răsunând, întoarsă la prânz de la școală, se opri în prag și spuse că „nu se simte bine”, doamna Dunca înțelese că ceva neobișnuit se întâmpla cu fata ei.

Nu o văzuse nimic. Era doar palidă și își smintea ochii caizi.

Încercă a doua zi să se ducă la școală, dar se întoarse din școală, se uită o clipă spre măica-sa, rămasă în poartă și-o petrecă, fugi repede pe lângă ea, până în casă, să plângă pe coada școlului deschis.

Era bolnavă? Medicina domestică a familiei Dunca rămânea descurajată în fața acestei paciente fără dureri și fără glas.

— Adriana, spune mamei ce te doare.

Nu știa. Era soarele de primăvară, prea curând venită? Era vântul dublu a dimineții și a zăpezii? Era mirosul acela putred și amar, a două anotimpuri ce se întâlneau?

Nu știa. Toate acestea sau poate altele, mai confuze, o amănunțit. Pasul ei, de obicei mic și ferm, se deschidea acum lenes, răsunând în covoare, și împiedicat putea de o trenă imaginată, în proborârea unei acări enorme. Adriana căută în registrul modest al cunoștințelor ei literare o imagine și o pasi: o infanță care se scurge de tuberculoză și singurătate, purtându-și rochia de paradiz în sala truțului, pustie.

Cheiat din oraș, domnul Iuliu Dunca, care nu le tănaștea pe ambele fețe lui, o întrebă părintește dacă nu curăva și c deranjat

PARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL I

Întâiul sânge

Când, într-una din ultimele zile ale aceluia februarie cu soare, Adriana, întoarsă la prânz de la școală, se opri în prag și spuse că „nu se simte bine“, doamna Dunea înțelese că ceva neobișnuit se întâmplă cu fata ei.

Nu o durea nimic. Era doar palidă și își simțea ochii calzi.

Încercă a doua zi să se ducă la școală, dar se întoarse din stradă, se uită o clipă spre maică-sa, rămasă în poartă s-o petreacă, și fugi repede pe lângă ea, până în casă, să plângă pe coada pianului deschis.

Era bolnavă? Medicina domestică a familiei Dunea rămânea dezarmată în fața acestei paciente fără dureri și fără glas.

– Adriana, spune mamei ce te doare.

Nu știa. Era soarele de primăvară, prea curând venită? Era lumina dublă a dimineții și a zăpezii? Era mirosul acela putred și nou, a două anotimpuri ce se întâlnesc?

Nu știa. Toate acestea sau poate altele, mai confuze, o amețeau. Pasul ei, de obicei mic și ferm, se deschidea acum leneș, înăbușit în covoare, și împiedicat parcă de o trenă imaginară, în scoborârea unei scări enorme. Adriana căută în registrul modest al cunoștințelor ei literare o imagine și o găsi: o infantă care se stinge de tuberculoză și singurătate, purtându-și rochia de paradă în sala tronului, pustie.

Chemat din oraș, domnul Iuliu Dunea, care nu le cunoștea pe croinele fetei lui, o întrebă părintește dacă nu cumva îi e deranjat

stomacul. Nedelicateță la care fata răspunse cu un hohot de plâns, aruncându-se în brațele mamei, care tocmai intra pe ușă. Părinții se întrebară din ochi, peste capul aplecat cu disperare între ei, și nu găsiră nici unul răspunsul așteptat. O clipă plânsul Adrianei stăruie, mai domol, și înduioșat de propria lui tragedie, în odaie...

Prudent, domnul Dunea retează scurt scena, bunul lui simț neîngăduindu-i să accepte în locul unei dureri de cap sau de picioare, pe care ar fi înțeles-o, o criză de lacrimi din senin.

– Prostii, zise. Am să trimit doctorul.

...Spre seară, cu ziua care se ducea, exasperarea Adrianei scăzu. Se culcase și – în așternut, la acea oră neobișnuită – avu o senzație de moleșeală, de maladie ușoară, de convalescență, senzație care îi amintea anumite seri de vacanță, anumite ceasuri petrecute în curte, pe șezlong, în așteptarea somnului care întârzia.

Îi întinse doctorului o mână moale și surâse. El o păstră în mâna lui și își consultă cu destulă neglijență ceasornicul, numărând bătăile pulsului. Nu era dispus să-și ia în serios bolnava, dar deveni atent când îi văzu trupul gol. Era al unui copil și avea totuși în liniile lui drepte o ciudată trăsătură de asimetrie și destindere. Pieptul acela de băiat abia mai răsărit se rotunjea ușor în jurul celor două puncte roșii, și avea în mișcarea regulată a respirației o înălțare aproape voluptuoasă de sân. Dacă Adriana n-ar fi ținut cu îndărătnicie plapuma mai sus de șolduri, doctorul ar fi văzut același tăcut efort către maturitate și în linia piciorului subțire de la gleznă la genunchi, dar plină și desenată precis pe pulpă.

Ridică ochii spre capătul opus al patului, de unde mama urmărea îngrijorată examenul și zâmbi cu înțeles.

– Mai nimic, mai nimic. Fata crește.

Și pentru că doamna Dunea ezită să înțeleagă, el stăruie.

– Înțelegeți? Adriana nu mai este un copil. Curând, foarte curând, are să fie o adevărată duduie.

Plictisită de vizita prea lungă a medicului, Adriana nu prinse pe moment înțelesul vorbelor lui. Și le repetă indiferentă în gând

și – ca și cum de abia atunci, în murmurul ei interior, ele ar fi prins realmente un sens – tresări.

O căldură moale îi trecu pe obraji și se răspândi prin tot corpul.

„Vai tu, ce bine!“ ar fi strigat Adriana, dacă în locul mamei, la căpătâi, ar fi vegheat Cecilia, colega ei de bancă, și ar fi bătut copilărește din palme. Încercă gestul. Dar un instinct sigur îi porunci să-l oprească la timp. Nu știa precis de ce, dar simți că este în bucuria ei un lucru nepermis. Vocea corectă a doctorului, zâmbetul stânenit al mamei, tăcerea ce se făcuse brusc, toate acestea la un loc și încă ceva mult mai puternic și mai adânc decât gesturile lor, ceva care se desprindea din inima fetei și se urca în gâtulej, ca un gălgâit nedistinct de sânge cald și râs nebun, îi spuseră că în fond „Adriana nu mai este un copil“, cuvintele acestea simple, care într-un salon ar fi fost luate drept o politeță oarecare, ascundeau un mister pe care o fată cuviincioasă nu trebuie să-l priceapă în fața părinților ei.

Se surprinse deci cu mâna ridicată în aer și nu știu ce să facă cu ea. Căuta un gest convenabil, care, să sfârșească mișcarea începută și pentru că nu găsi, își retrase brațul repede, cu o stângăcie speriată, de care mama și doctorul făcură haz. Adriana se temea de ei. Voia să fie singură. Se întoarse în așternut încet, lăsându-se pe coapsa dreaptă, bucuroasă să-și simtă greutatea, privi frumos și spuse cu o voce caldă, alintată:

„Mi-e somn, mamă...“

Zilele care urmară întâmplării acesteia fură insuportabile. Adriana amenința casa întregă cu accesele ei de plâns, gata să se pornească la întâia vorbă, spusă prea tare sau prea încet, în odaia alăturată, în curte sau undeva prin vecini. Nu suferea zgomotele. Nu suferea liniștea. O indispucea umbra ștearsă a serii, când pe la ceasurile șase (era în martie) lucrurile din curte, privite prin fereastră, își pierdeau conturul. O enerva lumina dimineților, albă și crudă ca strălucirea bucații de fosfor, pe care odată, la pension, o tăiasă profesoara pe o hârtie sugătoare. Soarele acela

sunător ce inunda străzile ca o enormă revărsare de ape transparente o amețea și îi făcea rău.

Obrajii aveau o culoare veștedă, închisă aproape de ochi, rotunjită acolo în cearcăne mari și descrescând apoi până la colțul buzelor, unde săpa un surâs umbrit.

Dispozițiile fetei variau de la o clipă la alta. Era agitată, temându-se de zgomotul cel mai depărtat, îngrozită de propriul ei glas, respirând sacadat și grăbit ca după o fugă fantastică, privind rătăcit în jur, oprindu-se atentă în mijlocul vorbei, ca și cum ar fi ascultat cum se dezleagă undeva înăuntrul ei o taină, revenind pe urmă cu o grabă care nu se știa bine dacă vrea să scuze oprirea sau vrea să evite o explicație. Se mișca atunci febril, cu gesturi repezi, părăsind un lucru început pentru altul, de care uitase cu o zi înainte și pe care avea din nou să-l lase peste două minute, neîndemânatică și proastă, țipându-și enervarea prin toată casa, peste capul tuturor, până ce, obosită de efortul acesta, rușinată de aceste mici mizerii, se oprea brusc și izbucnea în plâns.

Avea atunci impresia că inima i se rupe și că tot sângele izbucnește de acolo într-o surdă hemoragie. Gândul o emoționa: se vedea neînțeleasă de toți, singură pe lume cu marea ei sfâșiere, sortită să moară la cincisprezece ani ca o floare în prima noapte caldă, prizonieră între pereții casei, între oamenii orașului și pe întinderea pământului, tristă și singură, numai ea, săraca. Și ofta.

Dar într-o noapte boala ei ciudată se dezleagă. Dintr-o sfârșeală, care nu-și dădea seama dacă era leșin sau somn, o trezi târziu după miezul nopții un fior. Adriana nu știa ce este: să fi atins din greșeală cu piciorul bara patului și răceala alamei să-i fi trecut pe trup ca o pânză de apă?

Simțea cum se desprinde înăuntrul ei o linie rece și cum se pierde treptat într-un clocot surd de căldură, cum se împotmolește această șuviță de frig într-o dogoare de sânge și cum ființa ei întreagă se mistuie ca într-o mare și singură văpaie. Era o senzație de alunecare înceată. Nicio asprime în trupul acela destrămat.

Simțea numai cum trăiește fără dimensiuni, într-o aceeași carne blândă și umedă, la fel de neprecisă pe pulpă, pe brațe, pe

obraji, substanță elastică și moale, miez cald de pâine neîncepută, cartilaj crud de stridie palpitând într-un sânge care vrea să spargă și nu poate.

Ar fi vrut să strige. Nu de frică, dar i se părea că glasul ei tare ar fi fost acolo singura dovadă că trăiește și că în efortul de a rosti un cuvânt, s-ar fi simțit întregă cum se încordează și cum se rupe din această agonie, în care avea conștiința neclară că se pierde. Ar fi strigat cu nădejdea de a se regăsi. Tăcu totuși. Nu era capabilă de efort: ar fi istovit-o. Se lăsă prinsă mai departe în acea nesfârșită oboseală și se sorti învinsă nenorocului ei.

„Dacă mor?“

O lacrimă tremură între gene. Gândul o revolta. Nu, nu trebuie să moară aici, singură, fără știrea nimănui, nenorocită în nepăsarea nopții, sfârșindu-se de o durere fără nume, simțind că se duce și incapabilă totuși să se împotrivească ceasului din urmă, măcar cu un strigăt, măcar cu un suspin.

Își strânse pumnii – și îi găsi. Fu întâia senzație fermă în acea pierdere. Îi lipi de coapse și îi apăsă băiețește în carne. Se afla în sfârșit, mădular cu mădular, își refăcea corpul subțire între perne. Era o încordare cruntă, disperată, ce trebuia să-i înfrângă moleșeala, să-i descurce țesuturile adormite, să-i biciuiască membrele paralizate.

Se îndulci însă ceva în această rezistență și trupul se rotunji ca sub povara unei greutatei dinăuntru. Un alt val de moleșeală zvăcni undeva în sânge, într-o palpitare domoală, rugătoare. Trebuia să se frângă ceva acolo. Corpul tot se involbura în acea dureasă voluptate de carne rănită. Fata încercă slab o ultimă opintire. Apoi căzu moale între perne, depărtă leneșă picioarele, își lăsă capul pe piept și oftă înfrântă de plăcere și tristețe.

Simți cald pe pulpe și – depărtat, obscur – își aminti gustul sângelui.

CAPITOLUL III

Evadarea

Prietenii lui Gelu erau vagabonde. Avea nevoie de libertatea străzii, de nepăsarea plimbărilor lungi, de spațiul și lumina de afară. Dincoace de o fereastră închisă, el devenea potolit și calm. Dar pe stradă își găsea vioiciunea, gesturile repezi, cuvintele tari. Pe stradă își cunoscuse prietenii, se certase cu ei, își povestise isprăvile și aflate altele noi. Acolo îl găsise într-o zi pe Buță între doi pungași, jucându-și ultimii bani la arolul și arișca, îl ghicise dintr-un neam cu el și îl dusese câteva ceasuri, prin târg, lângă el, încercând să scoată din adâncă lui lene un cuvânt. Acolo îl ajunsese din urmă într-o seară chemarea neconvinsă a unei femei, care îl strigase din obișnuință și din brațele căreia ieșise, un sfert de ceas mai târziu, murdar și nedumerit. (Asta e tot?) Acolo, pe străzi, crescuse și începuse să gândească: avea nevoie de mirosul salcânilor putrezi sau verzi, de bătaia ghetelor pe caldarâm, de vocile trecătorilor, de culorile violente ale firmelor.

De aceea, când primăvara veni să desfunde – târziu în acel an – ulițele și să descleșteze viața orașului, Gelu, obosit de o iarnă petrecută în casă între două fete, fugi fericit să respire, să se miște, să vorbească. Drumul era noroios în vale, spre cele două Vii: apele abia se dezghețaseră, balta era inundată, sălciile umede. Dar soarele se amesteca în această mare mlaștină și atâta îi ajungea lui Gelu și prietenilor lui regăsiți. Aveau să-și spună nenumărate lucruri, să-și comunice isprăvi și întrebări. Între Viia vie și Viia moartă, își regăsiră colțul de insulă unde obișnuiau să-și oprească

plimbarea, pornită de sus, din oraș. Rămâneau acolo ceasuri întregi și pe urmă se întorceau către seară, prin străzi mărginașe, oboșiți, pasionați, neatenți la tot ce se întâmplă împrejur. Erau trei: Gelu, Victor Ioanid și Buță.

Gelu devenea deci nevăzut. Cursele lui nesfârșite nu-l duceau pe lângă ferestrele fostelor lui prietene din iarnă. Adriana îl mai întâlnea uneori pe bulevard, la amiază, când ieșea de la liceu, dar totdeauna însoțit de Victor.

Trecea pe lângă ea ca pe lângă o străină și nici nu se oprea din vorbă, când își scotea șapca să o salute. Fetei îi păru rău, dar se resemnă. Primăvara îi aducea alte tristeți. Regăsise odată cu anotimpul ceva din vechea melancolie, același sentiment de plăcere, de presimțiri și dorinți neclare. Dacă ochii i se umezeau fără motiv, dacă își simțea pleoapele grele de nu știa ce toropeală, dacă își simțea sub rochie sânii înfiorându-se de propria lor rotunjime, fata nu înțelegea nimic, nu aștepta nimic.

Gelu era o amintire ca atâtea altele.

*

Dar se întâmplă în curând în oraș un eveniment care schimbă neașteptat mersul lucrurilor.

Victor Ioanid dispăru într-o bună zi de acasă.

Vestea se răspândise numai printre cunoscuți. Nu trebuia să se afle nimic la liceu, unde întâmplarea ar fi avut urmări serioase. Alarma și cercetările se făceau în cerc închis. Bolnav de ochii lumii, băiatul era căutat de emisarii familiei prin orașele apropiate. Trecuseră opt zile de la evadare și nimic nu părea să vină în ajutorul căutării.

Adriana bănuia că Gelu trebuie să știe. Cunoștea prietenia celor doi băieți și își spunea că o hotărâre mare nu putea fi luată decât printr-o învoială comună.

Îl opri de aceea o dată pe Gelu în stradă și îl întrebă:

– Ei bine, ce vești ai de la prietenul dumitale Ioanid?

– Niciuna, răspunse el scurt și plecă.

Dar brutalitatea răspunsului nu o descurajă pe fată. Chiar a doua zi, întâlnindu-l pe Gelu, îl opri iar.

– Știi bine că nu se poate vorbi omeneste cu dumneata. Răspunzi pe dos și faci tot posibilul ca să fi dezagreabil. Reușești foarte bine de altfel. Vreau totuși să-ți spun că pe mine nu m-ai păcălit și că dacă nu știu unde este Victor, știu cel puțin cine ar putea să ne spună unde e. Dumneata, de exemplu.

Aștepta curioasă efectul vorbelor ei, dar Gelu nu păru deloc surprins. Mergea lângă ea, puțin neatent, puțin necăjit.

– Ai ales un moment potrivit, duddie Adriana. Uite, am să-ți spun. E inutil poate și e copilăros să-ți vorbesc tocmai dumitale, dar istoria asta a început să mă plictisească. Tot are să sfârșească ea odată: cine știe? poate ai să ne dai o mână de ajutor. Trebuie numai să fi discretă. Îmi promiți?

– Da.

– Atunci, uite: știu unde e Ioanid.

Adriana abia tresări. Asculta cu o gravitate de băiat: încrunțată, fără gesturi de prisos, fără nerăbdare. Și află astfel tot.

Gelu îl găsisse pe Victor la sfârșitul iernii cu desăvârșire schimbat. Întunecat, neîncrezător, ascuns. Lipsea de la școală, nu învăța, nu citea nimic. Încercase de câteva ori să-l trezească din această toropeală. Primise răspunsul unui om frânt, care renunțase la viață. Odată îl surprinsese singur între cele două Vii, cu un praf alb în mână: sublimat.

Ce îl adusese acolo? Nu știa nici el. O silă neexplicabilă de el însuși, o oboseală subită, fără sens, o adâncă indiferență pentru tot ce se întâmpla sau nu se întâmpla. Acasă, părinții îi făceau zile amare, fiindcă, neînțelegând nimic din zăpăceala lui, îl întărâtau cu tot felul de întrebări și sfaturi.

În ziua aceea, se hotărâse să sfârșească. Gelu înțelese atunci că Victor avea nevoie să fie scuturat din amărăciunea asta, dus departe de casă, lăsat să-și vadă de necazuri și să-și revină. Îl ajută. Îl duse în mansarda prefecturii. Acolo, Buță adusese de undeva un pat de campanie. Victor, singur, se calmă.

Îl vizitau în fiecare zi, îi aduceau mâncare, îi țineau de urât, jucau șah. Cărți avea destule, reîncepea să citească, îl credeau lecuit. Dar de câteva zile au băgat de seamă că nu merge. S-a hotărât să nu mai plece niciodată de acolo și să aștepte. Să aștepte ce? Nimic.

Sfârșind istorisirea acestora, Gelu ridică din umeri plictisit și tăcu. Adriana era surprinsă, dar se silea să nu pară. Îl privea peste umăr, discret, mirându-se de nepăsarea cu care povestise totul.

– Și acum... ce ai să faci?

– Nu știu, zău. Deocamdată sunt liniștit: nu bănuiește nimeni nimic. Dar mâine, poimâine s-ar putea afla. Prefectura e în văzul lumii, vizitele mele acolo pot să devină suspecte, vecinii pot să observe. Și eu însumi am devenit imprudent: la ce m-am pus bunăoară să-ți spun toate astea dumitale?

Fata nu răspunse un moment, se gândi, absentă, la altceva parcă, și pe urmă vorbi ezitând, evaziv.

– Eu nu-l cunosc pe Victor Ioanid. Dacă... întâmplător... i-aș vorbi?

– Dumneata? La ce bun?

Nu pot să-ți răspund precis. E numai o impresie. Poate că dacă ar vedea un om străin, dacă ar vorbi despre altceva decât despre nenorocirile lui, asta i-ar da gust să umble pe stradă, să vadă oameni...

– Mă îndoiesc. Dar drept să-ți spun e în propunerea dumitale ceva care mă interesează. Ar fi totuși o încercare... Și la urma urmelor, lucrurile nu pot sta mai prost decât stau... Să spunem că primesc și că mâine după-masă, la cinci, te-aș conduce în mansar - da prefecturii. Nu ți-e frică?

– Deloc. O iau cu mine pe Cecilia și viu.

– A, nu. Asta nu.

– De ce?

– Pentru că Cecilia mi-e verișoară și lucrurile ar lua un aer de familie și cumetrie, pe care nu pot să-l sufăr.

– Atunci, eu altfel nu viu.

Gelu părea acum necăjit de refuzul ei. Propunerea care la început i se păruse absurdă sau cel puțin glumeață, odată primită, devenea indispensabilă. Încercarea trebuia făcută.

– Îți spun cinstit că treaba asta mă supără. Dacă veneai singură, era mult mai simplu. Nici nu-i pot aduce lui Victor o întreagă societate în vizită. Lasă-mă să mă mai gândesc și să-i cer și lui consimțământul. Am să-ți trimit mâine dimineață un bilet cu Cecilia. Vrei?

– Vreau.

Se despărțiră. Adriana se întoarse spre casă singură, silindu-se să nu se gândească la nimic. Nu știa de unde luase curajul să vorbească așa cum vorbise, și acum, de vreme ce lucrurile erau pornite, era de prisos să li se pună împotriva.

Toate se întâmplară până la un punct, mai simplu decât crezuse. Biletul lui Gelu îl primi a doua zi, la timp. Băiatul accepta toate condițiile ei. Victor Ioanid, pe de altă parte, puțin plictisit de asemenea intervenții neașteptate, nu spunea nici el nu. Cecilia chiar, căreia Adriana îi comunicase planul ei, cu toate menajamentele și cu toată teama, nu se sperie prea tare și, după oarecare ezitare, primi. Abia când ceasul convenit se apropie, Adriana avu conștiința primejdiei pe care o înfrunta.

Ce avea să caute în mansarda aceea, în ascunzătoarea unui fugar căutat de o lume întreagă? Ce avea să-i spună? Ce capriciu o făcuse pe ea, cuminte, prudentă, morală, să intre de bunăvoie într-o aventură ce nu ducea nicăieri și să ia parte la un mister pe care nu-l înțelegea?

Aștepta. Stăteau amândouă, ea și Cecilia, una lângă alta, fără să schimbe un cuvânt, neștiutoare de ce avea să se întâmple.

Nu se gândeau la nimic, o vagă neliniște făcea din tăcerea lor ceva apăsător. Când ceasul bătu cinci, se priviră, una căutând în ochii celeilalte un semn de împotrivire, un pretext de a renunța și, negăsindu-l, ieșiră din casă încet, întârziat. Aveau sentimentul că ceea ce se întâmplă, se întâmplă dincolo de ele, fără ele. Gelu le aștepta la câțiva pași de prefecură, la un colț ascuns. Își strânseseră